

ĐURĐEVDANSKA OMAJA

Đurđevdan je praznik koji je crkva posvetila uspomeni na svetog velokomučenika Georgija, ili kako to narod kaže sv. Đorđa ili sv. Đurđa. To je nepokretan praznik koji pada 23. aprila po starom, a 6. maja po novom kalendaru. To je jedan od najznačajnijih narodnih praznika, čije proslavljanje nije imalo mnogo veze sa crkveno ustanovljenim kultom. Na prostoru naseljenom Južnim Slovenima Đurđevdan su proslavljali pripadnici svih naroda i svih vjeroispovijesti.

Ovaj veliki praznik karakterističan je po tome što odvaja ljetnji period od zimskog. Po tome se ljetnje polugođe i naziva đurđevdanskim. To je praznik oživljene prirode, kada se brojnim radnjama nastoji prenijeti snaga oživljene prirode, prvenstveno nove vegetacije, na ljude i stoku i usjeve. U mnogim krajevima to je praznik stoke i stočara, pa su ga ponegdje nazivali i pastirskom slavom ili pastirskim praznikom. Đurđevdan je u mnogim krajevima bio termin kada su mijenjani, otpušteni stari, a primani novi pastiri i radnici. On je bio rok do koga su zaključivane mnoge pogodbe.

Za Đurđevdan su vezani mnogi običaji i ni o jednom prazniku ih nema toliko sa magijsko-apotropejskim ciljem, a sve to da bi se osigurali napredak i plodnost stoke i polja, zdravlje, sreća i napredak čeljadi.

U potkozarskom kraju glavne običajne radnje vršene su uoči Đurđevdana, a na sam dan praznika Đurđevdan se slavio kao krsna slava, jer većina stanovništva ovog kraja slavi ovaj dan kao svog porodičnog zaštitnika.

Uoči Đurđevdana, negdje oko podneva domaćin bi pravio krstiče od lijeske. Biral se lijeska, jer ona najbrže napreduje, najrodnija je i vjerovalo se da će se ta moć prenijeti i na usjeve i na stoku. Od neokresane lijeskove grane pravili bi se krstići tako što se nožem provrti rupa na jednoj grančici i kroz nju provuče druga manja grančica. Ti krstići su pobadani na svaku zasijanu njivu i oranicu i u baštu. Ovakvi krstići su se zadjevali i za kuću i za štalu, pojatu i svaki objekat u kojem ima stoke. Oni su tu ostajali godinu dana kada su sa objekata skidani, polomljeni i bacani negdje u kraj. Krstići na njivama se nisu dirali do žetve ili berbe. Onaj ko bi našao krst na svom razoru prelomio bi ga sebi preko leđa dva puta, u krst. Vjerovalo se da toga ko je našao i prelomio krst na toj njivi neće boljeti leđa. Oko Đurđevdana su i na livade stavljane zabrane – oznake u obliku krsta, da se tu do kraja godine stoka ne napasa više.

Negdje oko 16-17 časova u svakom domaćinstvu mladi su se spremali na omaju kod seoskog mlina. Oblačili su najljepša odijela, a ko je znao svirati nosio je instrument sa sobom. Išlo se uz pjesmu i svirku tamburice, svirale ili usne harmonike, tako da se čulo, kad je ko iz kojeg zaseoka krenuo prema mlinu. U dijelu Potkozarja koji gravitira prijedorskoj opštini, u svakoj kući su spremali grumen soli. Vezao se u maramicu i nosio u kantici. Idući do mlina ubrali bi tri lijeskove grančice i cvijeća na koje bi naišli usput, najčešće ljubičice i visibabe, jer su one tad cvjetale. Kad bi se svi okupili zaustavljala se voda da mlin ne melje. Mlinsko kolo se potpuno zaustavljalo ili se usporavalo da se lagano okreće. Svako je svoj grumen soli u maramici puštao kroz slavinu mlina i kada prođe ponovo ga uzimao i stavljao u kanticu u koju bi sipao omaju – vodu koja pršće sa mlinskog točka. U kanticu su se ubacivale i lijeskove grančice i ubrano cvijeće. Kod mlina se ostajalo dok je dana. Pjevalo se, igralo se, prskalo se omajom, preskakalo se preko vode. Često se omladina žarila koprivom i tu oko mlina. Ovo druženje prolazilo je u ašikovanju i pokazivanju uzajamnih simpatija.

Po dolasku kući kantica sa solju, lijeskovim grančicama i cvijećem se predavala domaćici, stanarici, koja ju je na Đurđevdan rano ujutro nosila stoci. Tom vodom i cvijećem bi prskala stoku govoreći: "Koliko kapnica, toliko kravica, koliko kapnica, toliko ovčica,...".

Bilo je bitno da bude više krava, nego volova, ovčica nego ovnova. Ljeskove grančice bi zadjenula negdje u štali gdje ostaju do sljedećeg Đurđevdana. Ako se so nije rastopila u vodi, odnosno ako je maramica sa solju ostala čitava, domaćica bi so pomiješala sa brašnom i takvo brašno davala stoci da jede.

Na Đurđevdan je onaj ko bi prvi ustao izlazio pred kuću da nabere koprive, kojima bi sve ostale ukućane, koji su još uvijek spavali, šibao i žario po nogama. Svi bi ustajali i kome je slava pripremao se za slavu, a kome nije pripremao se za odlazak drugom na slavu.

Koliko varijacija u običajnim radnjama ima vidimo i na primjeru omaje u Potkozarju, gdje pored gore opisanog nalazimo i nešto drugačiju varijantu običaja na samo desetak kilometara razdaljine. U dijelu Potkozarja koje gravitira Banjaluci, na omaju uoči Đurđevdana je pored omladine išla i poneka starija osoba koja je znala neke magijske radnje (uroke, salijevanje strave). Ona bi nosila luk koji bi propustila kroz mlinski badanj i odnijela ga kući. Luk su davali porodiljama da jedu da bi imale dovoljno mlijeka za dojenje. I ovdje je omladina provodila vrijeme igrajući, pjevajući, ašikujući i pršćući se omajom. Hvatali su vodu, nosili je svojim domovima i davali da piju onima koji nisu bili kod mlina. Voda omaja, u ovom slučaju, nije davana stoci. Djevojke su brale cvijeće i njime kitile bunar, a domaćica je uveče uoči Đurđevdana kadila štalu i sve u štali.

Na Đurđevdan u podne, nakon slavnog ručka, omladina se sakupljala na mjestu u selu gdje je bila ljuljačka (ljuljačka na ključ – dvostruka ljuljačka na kojoj se u isto vrijeme moglo dvoje ljuljati) i tu su se ljuljali i ašikovali do mraka i večere. Momci su se ljuljali i pokazivali ko je hrabriji i snažniji da se sa ljulje odbaci što dalje.

Uporednom analizom đurđevdanskobičajana naših naroda Milovan Gavaci izdvojio je njegove glavne komponente: 1. njima se nagovještava dolazak proljeća; 2. predmeti koji se koriste su apotropejska sredstva kojima se odbijaju zle sile od domova i poljoprivrednih dobara; 3. to su mađijske radnje za poboljšavanje roda u polju i na njivama, kod stoke i živine, kao i zdravlja i napredka u domu. Ove komponentne su vidljive i u elementima đurđevdanskobičajana zabilježenim u Potkozarju.

Prof. dr Irena Medar Tanjga